
LITTERATUR

P J ANDERS LINDER:

BORGERLIGHETENS BEKRÄFTARE OCH GISSLARE

Att finna skäl till kritik mot Fredrik Böök kräver knappast någon unik fantasi-förmåga. Desto uppfinningsrikare måste man vara om man skall hitta blottor i hans levnadstecknares gärning. Det är ett utomordentligt gediget bidrag som idéhistorikern och lundensaren Svante Nordin har lämnat till Vitterhetsakademiens skriftserie Svenska lärde.

Boken belyser varje tänkbar aspekt av den böökska gärningen – alltifrån litteraturhistoriskt mästerskap och banbrytande reserapporterande till skönlitterär medelmåttighet och politiska dumheter – och den gör det på en prosa som är såväl smidig som hållfast. Nordin är en förnuf-tets man utan att för den skull bli död-dansare, och hans framställning förenar det klara och analytiska med det inkän-nande på ett utmärkt sätt.

Fullödig bild

Den främsta invändningen mot boken har följaktligen den trista egenskapen att den gäller det som inte står snarare än det som finns med. Vad som saknas är då en bredare bild av den tid och verklighet

som Fredrik Böök verkade i. Nu får man en fullödig bild av personen och dennes livsverk, men ibland skulle det ha varit givande att få det personliga relaterat till det samhälleliga. Allra helst för dem av oss som inte är i besittning av Svante Nordins encyklopediska historiska ve-tande.

Böök stod ju mitt i sågspånsringen, mitt i det offentligas manege, och klatschade med piskan. Vad åstadkom snärtarna? Vad var de reaktioner på? Den sortens resonemang hade man gärna sett mer av, men det är också en av de få rim-liga invändningarna man kan resa.

Barn av hans tid

En analys av Böök är intressant av många skäl. Under flera decennier var han giganten i svensk kulturell offentlighet. Genom sin stilistiska spänst och sin väl-diga arbetsförmåga blev han ett kraftcen-trum, som alla var tvungna att förhålla sig till. Hans recensioner i Svenska Dagbla-det skapade framgång och nederlag med lika stor kraft som någonsin den berömda teaterkritiken i New York Times. Ett studium av honom blir därmed mer än studien av en person och en livsgärning, det blir också en källa till reflektioner kring den borgerlighet som var hans pu-

---

Fredrik Böök – en levnadsteckning. Svante Nordin, Natur & Kultur, 1994, 474 sidor.

blik. Och så är länken etablerad till våra egna ställningstaganden och tvisteämnen. Vårt nu är ett barn av mycket, också av hans då.

Fredrik Böök var inte bara kritiker, han var också litteraturforskare – ja en tid till och med professor vid Lunds universitet. När han hade gjort sig politiskt omöjlig genom sina uttalanden om det nazistiska Tyskland blev det genom ett omfattande litteraturhistoriskt arbete han i åtminstone viss utsträckning kunde återupprätta sitt rykte. De stora arbetena om Heidenstam, Stagnelius, Tegnér och Victoria Benediktsson bröt ny terräng och blev tusentals och åter tusentals svenskers kungsväg till vårt litterära arv.

Blodfulla och vitala

Denna forskning var, som Svante Nordin framhåller, alls inte väsensskild från hans kritiska insatser. Böök hade föga till övers för elfenbenstornet utan ville skriva på ett sätt som även lekmannen kunde tillgodogöra sig. Det torra och pedantiska överlämnade han åt andra. För honom var litteraturen liv och verklighet, mod och moral, och det ville han med hjälp av psykologisk skarpsyn och inlevelseförmåga göra klart även för en bredare läsekrets.

Förkärleken för det levande, det blodfulla och vitala, är i hög grad vad som karakteriserar Böök och gör honom så läsbar. En intressant fråga är om den också var en bidragande orsak till hans olyckliga politiska hållning visavi marxismen och nationalsocialismen under 1930- och 1940-talen.

Jordbunden livsstil

Naturligtvis är det inte så enkelt som att Böök var primitivist och kraftkarl och lät sig ryckas med av massrörelsernas muskulösa estetik och samhällsanda. Tvärtom skydde han det heroiska och uppjagade och gav inte upp sin förankring i borgarklassens lugnare och mera jordbundna livsstil. Krocket var hans nöje, aldrig gladiatorspel.

Länge var det också humanismens och klassicismens program som var hans. Friskheten och viljan han bejakade skulle inte växa fritt och otuktat utan hade till uppgift att blåsa liv i gestaltningar av det allmängiltiga och balanserade. Han var intresserad av Irving Babbitt och Paul Elmer More och andra som sätter individens karaktär och personlighetsutveckling i centrum för det estetiska uppdraget.

Älskade Tyskland

Under 1930-talet kom han dock att utvecklas bort från denna hållning. Han blev intresserad av Hegel, Marx och Engels och lade sig till med en betydligt mer materialistisk historiesyn. Och med den föll som så ofta en fallenhet för determinism, en sorts känsla av att det är fåfängt att bjuda de krafter spetsen som ändå står i förbund med historien.

Böök var inte blind för marxismens mörka sidor och hade enligt Nordin inga varma känslor för nationalsocialismen. Men han kunde inte heller befria sig från förhoppningarna om att det skulle kunna rida in en större och magnifikare tid på

de tvivelaktiga stridshästarnas ryggar. Det var ju hos dem som kraften och själv-säkerheten fanns. Var det då inte också de som skulle kunna föra mänskligheten framåt – och låta hans älskade Tyskland få återta den plats i ljuset som Versailles-fredens arkitekter så svekfullt hade berövat henne?

Skyddande hinna

Viljefilosofi kan ha sina risker. Det har båda världskrigen givit fruktansvärda exempel på. Men den grundläggande livsbejakelsen hos Fredrik Böök var knappast av den sort som ensam leder fram till farliga politiska irrfärder. Två andra förklaringar till hans oförsvarliga ställningstaganden synes ha mycket större kraft. Dels den livslånga kärleken till Tyskland och Tysklands styrka, som gjorde honom villig till så mycket fasansfullt överseende med nazismens illdåd. Dels den stora uppgivenhet beträffande borgerlighetens möjligheter att ge positiva bidrag till historien som infann sig i och med det tidiga 1930-talets depression.

Hur kunde då Böök behålla sin ställning så länge? Hur kunde borgerligheten acceptera en smakdomare, som hade givit upp hoppet om samma borgerlighet?

En förklaring är enkel. Den som skriver mycket bra blir läst, även om det han säger understundom ter sig konstigt. Stilen lägger sig som en skyddande hinna mellan innehåll och läsare. (Att Böök drog åt marxismen betyder ju inte heller att alla hans artiklar var agiterande politiska.)

Siste gisslaren

En andra förklaring är deprimerande. Det var inte bara Böök som hade tappat tron på borgerligheten, det hade också borgerligheten själv börjat göra. På depressionens frågor hade den inga svar. Sociala och ekonomiska skansar bemanades fortfarande men i växande utsträckning av personer som kände att det var andra som stod i förbund med tiden, att framtiden hörde andra ideologier och klasser till. Mer än fördröjningsstrid och intressebevakning kunde borgerligheten inte prestera, moralen och segervissheten hade flyttat någon annanstans.

Fredrik Böök blir därmed inte bara den siste i en borgerlig tradition av bekräftande. Han blir också den förste i en borgerlig tradition av självspäkning. Inte bara som fenomen utan också som förbud är Fredrik Böök värd att studeras.